

DE MINDERJARIGE EN DE WET PATIËNTENRECHTEN

REEKS GEZONDHEIDSRECHT

Redactie: Tom Balthazar

Filip Dewallens

Thierry Vansweevelt (Voorzitter)

DE MINDERJARIGE EN
DE WET PATIËNTENRECHTEN

Christophe LEMMENS

intersentia

Antwerpen – Cambridge

De minderjarige en de Wet Patiëntenrechten
Christophe Lemmens

© 2013 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Coverafbeelding: The Doctor (1891), Sir Luke Fildes (1843-1927)
© Tate, London 2013

ISBN 978-94-000-0422-1
D/2013/7849/16
NUR 822

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

VOORWOORD

Alles van waarde is weerloos, wist Lucebert. Bestaat er iets weerlozer dan kinderen? Jazeker, zieke kinderen. Ons recht voorziet vanouds in allerlei beschermingsstatuten voor minderjarigen. Maar de bescherming van de minderjarige patiënt als dusdanig is een relatief recent fenomeen. Controverse genoeg nochtans. Dat zal snel blijken bij de lectuur van dit boek. Kan een minderjarige patiënt zelf beslissingen nemen of nemen de ouders steeds alle beslissingen? Of soms wel, soms niet? Indien men aanvaardt dat een minderjarige zelf kan beslissen over lijf en leden, tot waar reikt dan die autonomie?

Niet zo lang geleden waren dit soort vragen nog volstrekt taboe. De minderjarige was principieel handelingsonbekwaam. Bovendien was er de allesoverheersende vaderlijke macht. Die is maar mondjesmaat vergleden in een gezamenlijke ouderlijke macht.

Vandaag primeert de betrokkenheid van de minderjarige. Doorheen het boek wordt nadrukkelijk gepleit voor een meer autonome uitoefening van alle patiëntenrechten door de mature minderjarige. Toch blijft het oordeel van Christophe Lemmens, zoals steeds, voldoende genuanceerd. Voor beslissingen met belangrijke gevolgen, van welke aard ook, gaat ook hij, terecht, op de rem staan. Dit is ook in lijn met de bedoeling van de wetgever. De Wet Patiëntenrechten voorziet immers in een getrappt systeem waarbij telkens *in concreto* wordt gekeken naar de capaciteiten van de minderjarige.

Toch zijn daarmee niet alle vragen opgelost. Het getrappt systeem is in zijn dagelijkse toepassing op zijn zachtst gezegd niet vanzelfsprekend. De vraag naar de reikwijdte van de beslissingsmacht van de minderjarige patiënt blijft immers bestaan. Kan een zogenaamde wilsbekwame minderjarige dan werkelijk eender welke medische beslissing zelf nemen? En wat is de rol dan van de arts of van de ouders in die besluitvorming?

De driehoeksrelatie arts-minderjarige-ouders, die snel kan uitdijen tot een zevenhoeksrelatie in nieuw samengestelde gezinnen, is communicatief en emotioneel complex. De conflictstof is bij wijlen eindeloos. Er zijn conflicten mogelijk tussen de ouders, met de nieuwe partners van de ouders, met de partner van de minderjarige, met de inderhaast opgeroepen vertrouwenspersoon, met de vroe-

ger aangestelde vertegenwoordiger, tussen de leden van het zorgteam en finaal zelfs tussen rechters en leden van het Openbaar Ministerie.

Christophe Lemmens schuwt de complexiteit niet. Hij confronteert oude stellingnamen met nieuwe inzichten, niet enkel juridische, maar ook actueel maatschappelijke. Hij is geslaagd in zijn opzet. Zijn boek past dan ook perfect in onze Reeks Gezondheidsrecht. Het is van een hoog wetenschappelijk niveau en toch voor elke praktizijn consulteerbaar als een handboek met oplossingen.

Filip Dewallens

Advocaat

Voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht

INHOUD

<i>Voorwoord</i>	v	
Inleiding	1	
Hoofdstuk I.		
Het burgerrechtelijk statuut van de niet-ontvoogde minderjarige	3	
Afdeling 1. Het onderscheid tussen een niet-ontvoogde en een ontvoogde minderjarige		3
Afdeling 2. Het ouderlijk gezag	3	
Afdeling 3. De titularissen van het ouderlijk gezag	5	
Afdeling 4. De minderjarigheid als groeiproces	6	
Hoofdstuk II.		
De ontwikkeling van minderjarigen volgens de Wet Patiëntenrechten	9	
Afdeling 1. De verschillende fasen	9	
Afdeling 2. Het belang van wilsbekwaamheid	11	
§ 1. Het onderscheid met handelingsbekwaamheid	11	
§ 2. De verantwoordelijkheid van de arts	12	
§ 3. De beoordeling van wilsbekwaamheid	14	
A. De basisbeginselen	14	
1. Het bezitten van bepaalde vaardigheden	14	
2. De nadruk op het besluitvormingsproces	14	
3. De taakspecificiteit van wilsbekwaamheid	15	
4. Een vermoeden van wilsbekwaamheid	16	
B. De beoordeling bij minderjarigen	16	
1. Het belang van de leeftijd	16	
2. Het belang van ziekte-ervaring	18	
3. Eerder een totaalbeeld	18	
4. Een vermoeden van wilsbekwaamheid?	19	
Hoofdstuk III.		
De rechten van de minderjarige patiënt	21	
Afdeling 1. Algemeen	21	
Afdeling 2. Het recht op een kwaliteitsvolle dienstverstrekking	23	

Afdeling 3. Het recht op een vrije artsenkeuze	24
Afdeling 4. Het recht op informatie over de gezondheidstoestand	26
§ 1. De minderjarige is wilsonbekwaam	26
A. De principes	26
B. De keuze van een vertrouwenspersoon	28
C. Het recht op niet-weten	28
D. De therapeutische exceptie	30
E. De hiv-positieve moeder en de rechten van de vader	31
§ 2. De tussenfase	32
A. De principes	32
B. De keuze van een vertrouwenspersoon	34
C. Het recht op niet-weten	34
D. De therapeutische exceptie	35
§ 3. De minderjarige is wilsbekwaam	37
A. De principes	37
B. De keuze van een vertrouwenspersoon	37
C. Het recht op niet-weten en de therapeutische exceptie	37
Afdeling 5. Het recht op geïnformeerde toestemming	39
§ 1. De minderjarige is wilsonbekwaam	39
A. De principes	39
B. Het belang van het kind	40
C. De ouders als beslissingnemers	42
1. De ouders leven samen	42
2. De ouders leven niet samen	45
D. Het belang van het kind volgens de Wet Patiëntenrechten	48
1. De <i>escape</i> -clausule	48
2. Er bestaan geen spoedeisende omstandigheden	49
3. Er bestaan spoedeisende omstandigheden	51
4. Het bedoelde gekwalificeerde nadeel	52
5. Over het beëindigen van de therapeutische relatie	56
E. Andere uitzonderingen op de ouderlijke toestemming	57
1. Een afstand van het recht op geïnformeerde toestemming	57
2. Een spoedgeval	57
3. Het bestaan van specifieke wettelijke uitzonderingen	58
4. Mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik	60
§ 2. De tussenfase	61
A. Een gezamenlijke beslissing als ideaal	61
B. Enkel de minderjarige stemt toe	62
C. Enkel de ouders stemmen toe	63
§ 3. De minderjarige is wilsbekwaam	64
A. Vóór de Wet Patiëntenrechten	64
B. Na de Wet Patiëntenrechten	66

1. Een algemeen recht zonder beperkingen	66
2. Een feitelijke betrokkenheid van de ouders	68
3. Een conflict met de ouders	69
4. Geen absoluut recht	69
§ 4. De financiële aspecten	70
A. De minderjarige is wilsonbekwaam	70
B. De tussenfase	76
C. De minderjarige is wilsbekwaam	76
1. Het sluiten van het medisch contract	76
2. De ouders staan in voor noodzakelijke behandelingen	77
3. De minderjarige wenst zijn ouders niet te betrekken	78
4. De vernietiging van het medisch contract wegens benadeling	80
Afdeling 6. Het recht tot voorafgaande wilsverklaring	82
§ 1. De negatieve wilsverklaring	82
§ 2. De positieve wilsverklaring	83
§ 3. Het aanduiden van een vertegenwoordiger	84
Afdeling 7. Het recht om als vertegenwoordiger op te treden	85
§ 1. Een optreden als persoonlijk gemachtigde	85
§ 2. Een optreden als informele vertegenwoordiger	86
Afdeling 8. Het recht op inzage en afschrift van het patiëntendossier	87
§ 1. De minderjarige is wilsonbekwaam	88
A. Een recht van beide ouders	88
B. De bescherming van de minderjarige	89
C. Het recht op inzage en afschrift na overlijden	90
§ 2. De tussenfase	92
§ 3. De minderjarige is wilsbekwaam	92
Afdeling 9. Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer en intimiteit	93
§ 1. Het beroepsgeheim	93
§ 2. Het recht op intimiteit	96
Afdeling 10. Het klachtrecht	97
§ 1. Een beroep op de ombudsfunctie	97
§ 2. Een vordering voor de rechtbank	99
Afdeling 11. Het recht op een adequate pijnbestrijding	101
 Hoofdstuk IV. De ontvoogde minderjarigen	 103
 Afdeling 1. Het burgerrechtelijk statuut	 103
Afdeling 2. De uitoefening van de patiëntenrechten	103
 <i>Besluit</i>	 105

<i>Bibliografie</i>	107
<i>Bijlage: wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt</i>	119
<i>Trefwoordenregister</i>	129

INLEIDING

1. In dit boek wordt de aandacht toegespitst op de uitoefening van de patiëntenrechten van minderjarigen. Hoewel dat enigszins onrechtvaardig overkomt, kunnen immers ook minderjarigen op elk ogenblik en door allerhande omstandigheden patiënt worden. Het is met andere woorden een thematiek die moet worden besproken. Het algemeen kader voor de positie van de minderjarige in het gezondheidsrecht wordt aangereikt door de Wet Patiëntenrechten.¹ Hieruit blijkt dat het gemene recht ook de basis vormt voor de uitoefening van de patiëntenrechten en dat de minderjarige wordt vertegenwoordigd door zijn ouders op grond van een vermoede onbekwaamheid en de beschermingsgedachte. In vele gevallen beantwoordt die vertegenwoordigingsregeling echter niet aan de werkelijkheid, doordat de minderjarige feitelijk wel in staat is om zelf beslissingen te nemen. De Wet Patiëntenrechten erkent die groeiende zelfstandigheid van de minderjarige door hem in bepaalde gevallen een recht op betrokkenheid toe te kennen of door hem de macht te geven om effectief zelf en zelfstandig op te treden.

2. Ondanks deze duidelijke principiële uitgangspunten is de toepassing van de Wet Patiëntenrechten op minderjarigen in de praktijk zeker niet altijd even evident. Hoewel de Wet Patiëntenrechten reeds meer dan tien jaar geleden werd uitgevaardigd, kan worden vastgesteld dat de precieze bepalingen ervan nog steeds niet kunnen rekenen op algemene bekendheid onder zorgverleners, laat staan onder het grote publiek, waaronder zich de minderjarigen en de ouders bevinden. De minderjarige dreigt daardoor in elk geval opgescheept te blijven zitten met de ouderlijke vertegenwoordiging totdat hij meerderjarig wordt. De kans is met andere woorden reëel dat hij altijd als een kind beschouwd zal blijven worden en dat de beslissingen voor hem zullen worden genomen.

De minderjarige kan zich voorts in verschillende fasen van ontwikkeling bevinden met voor elke fase telkens nieuwe regels. Veel staat of valt met de vraag of de minderjarige nu al dan niet wilsbekwaam is en laat die beoordeling nu net problematisch zijn.

In het algemeen doen de complexe verhoudingen tussen de arts, de minderjarige, de vader en de moeder van de minderjarige, eventuele andere personen of zorgverleners die worden betrokken en in laatste instantie de rechter, de wenkbrauwen meer dan eens fronsen. Het zal in het verdere verloop van dit boek dui-

¹ Wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, BS 26 september 2002.

delijk worden dat de uitoefening van de patiëntenrechten van minderjarigen meer dan voldoende stof oplevert voor discussies en conflicten tussen alle betrokken actoren. Het doel van dit boek is dan ook om deze problemen in kaart te brengen en om telkens een rechtvaardige en afgewogen oplossing aan te reiken. De verschillende patiëntenrechten zullen afzonderlijk worden behandeld met telkens de nodige aandacht voor de verschillende ontwikkelingsfasen die de minderjarige zal doormaken. Op die manier wordt getracht om ook een praktische handleiding of een stappenplan aan te bieden dat kan worden gehanteerd door alle betrokken actoren.